

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

ISSN: 1857-7342

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

Издавачки совет

д-р Саша Митрев
д-р Кирил Цацков
д-р Кирил Барбареев
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков
м-р Верица Јосимовска

Редакциски одбор

д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков

Главен и одговорен уредник

д-р Кирил Цацков

Единица на Универзитетот
Институт за историја и археологија

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „Европа 92“ - Кочани
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Институт за историја и археологија
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

СОДРЖИНА

м-р Александар Донски ВОВЕД	7
д-р Тодор Чепреганов, д-р Ѓорѓи Чакарјаневски МАКЕДОНИЗМОТ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	9
д-р Кирил Цацков НЕОДМИНЛИВАТА ПЕДАГОШКА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО ШТИП И ВО ПРИЛЕП	17
д-р Ѓорѓи Малковски ПРОПАГАНДИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	25
д-р Силвана Сидоровска-Чуповска ПРОСВЕТАТА ВО ШТИП ВО ВРЕМЕТО НА ПРЕРОДБАТА	31
д-р Александар Илиевски ПЕДАГОШКО-АНДРАГОШКАТА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	41
д-р Михајло Георгиевски ПРОСВЕТИТЕЛСКИТЕ ПОГЛЕДИ НА КРАТОВСКИОТ УЧИТЕЛ ДИМИТАР ПОП ЈОСИФОВИЧ, СОВРЕМЕНИК НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, ИЗНЕСЕНИ ВО НЕГОВИТЕ РАКОПИСИ ОД 1858 И 1869 ГОДИНА	51
м-р Дора Јурукова ЗНАЧЕЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ЗА УЧИТЕЛСКАТА ДЕЈНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА	57
д-р Наташа Котлар-Трајкова МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ И ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЈКОВ	61
д-р Билјана Ристовска-Јосифовска ИСТОРИСКИТЕ ПРЕСЕЛБИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА (втората половина на XIX и почетокот на XX век)	67

проф. Трајче Мицески, спец. Роберт Конески, дипл.теолог ЕДУКАТИВНО-МЕНАЏЕРСКО-ЛИДЕРСКИТЕ ОДЛИКИ НА ДИРЕКТОРОТ НА НАРОДНОТО УЧИЛИШТЕ ВО ПРИЛЕП (1874-1877) - ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	73
д-р Зоранчо Малинов ФОЛКЛОРНИ И ЕТНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ ПУБЛИКУВАНИ ОД ШТИПЈАНИ КОН КРАЈОТ НА XIX ВЕК	85
д-р Снежана Јованова-Митковска НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА „ЗВУЧНАТА МЕТОДА“ НА КОВАЧЕВ	97
д-р Александар Трајановски НАРОДНООПШТИНСКИ И ПЕДАГОШКО-БОГОСЛОВСКИ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА КОН СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК (ПО ПРИМЕРОТ НА УЧИТЕЛСТВУВАЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, Д. МИЛАДИНОВ, СЛ. ДИНГОВА, К. ШАПКАРЕВ И ДРУГИ)	109
д-р Валентина Миронска-Христовска УЛОГАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО МАКЕДОНСКАТА ПРОСВЕТНА ТРАДИЦИЈА	123
м-р Елена Јосимовска УЧИЛИШТАТА ВО ШТИП ПРЕД И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	133
м-р Ванѓа Димитријева ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ЗНАЧЕЊЕТО НА НЕГОВАТА ЛИЧНОСТ ВО КУЛТУРНОТО ПОЛЕ НА МАКЕДОНИЈА.....	137
м-р Ирена Китанова ЕТИЧКО-ЕСТЕТИСКИТЕ СЕГМЕНТИ ВО БУКВАРОТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	141
Донче Ефремов, Емилија Корунска ЈОСИФ КОВАЧЕВ И НЕГОВОТО ВРЕМЕ	145
м-р Оливер Цацков ЈОСИФ КОВАЧЕВ - УЧЕНИК И УЧИТЕЛ.....	151

м-р Ленче Насев

ПОГЛЕД КОН ЖИВОТОТ И ДЕЛНОСТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ
– ИСТАКНАТ МАКЕДОНСКИ ПЕДАГОГ И РЕФОРМАТОР ОД
ШТИП 155

Иван Котев, Милена Цацкова

ПРЕРОДБЕНСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО СТРУМИЦА И
СТРУМИЧКО И УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА АРСЕНИ
КОСТЕНЦЕВ 163

м-р Верица Јосимовска

ДЕЛАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ВРЕМЕТО ВО КОЕ ГИ
СОЗДАВАШЕ 175

м-р Кире Филов

РАЗВОЈОТ НА ПРОСВЕТНАТА ДЕЛНОСТ ВО ШТИП ПРЕД,
ЗА ВРЕМЕ И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ 179

Лидија Камчева

ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ И НЕГОВОТО УЧИТЕЛСТВУВАЊЕ ВО ШТИП 185

м-р Марија Коцева

ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА УЧИТЕЛИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА
ВОЈНА 191

УЧИЛИШТАТА ВО ШТИП ПРЕД И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ

Училишната историја на Штип не започнува во 1793 година или уште помалку во 1830 година, како што досега е објавено во литературата. Таа започнува во IX век, со мисијата на Константин Брегалнички, точно пред 1.200 години. Штип е град првенец, лулка на христијанството и писменоста. Овде на реката Брегалница, започнало покрстувањето на славјаните, овде се напишани првите 32 букви на словенската азбуката - темел на писменоста на сите словенски народи¹.

Во Штип уште многу порано од првите печатници постоела книжевна школа во која рачно се препишувала свештена литература за богослужба на христијанските цркви и манастири.

Со доаѓањето на Османската Империја на Балканот започнува петвековната епоха на распаѓање на образовните и просветните центри. Голем дел од тогашните учени луѓе биле убиени, други заробени и депортирани, а трети пак емигрирале во балканските и европските земји. Османското владеење станало пречка за нормален културен развој.

Возобновувањето на книжевно-просветната дејност започнало одвај кон средината на XV век. Во црквите под формата средновековно, старовремско или „келијно училиште“ повторно била организирана просветна дејност. Овие училишта во периодот од XV до XIX век биле единствената форма на образование и одиграле важна улога во зачувувањето на книжевните и просветните традиции.

1) Алексова Блага, Епископијата на Брегалница, прв словенски црковен и културно-просветен центар во Македонија, Скопје, 2000.; Солунска Легенда, Ѓ. Иванов, „Български старини из Македонија“, фототипно, БАН, 1970 г.; Краткото житие на Константин-Кирил Философ „Житие и подвизи на преподобниот наш отец Кирил Философ“ припишувано на св. Климент Охридски или на некој од близките следбеници, ја опишува неговата мисија кај Словените по течението на реката Брегалница. Истото го пишува и во „Слово на Кирил Философ како покрстител на Словените“ или т.н. солунска легенда; слични кажувања има во „Моравската легенда“ и „Чешката легенда“, во кои се споменува дека тој пред да дојде кај западните Словени, проповедал и ги покрстил Словените во долината на реката Брегалница.

Ќелијните училишта се еден вид основни училишта со елементарен религиозен карактер. Обуката ја вршеле духовните лица и била индивидуална, се работело со секој ученик одделно. Учебниот процес имал за цел да даде знаење за читање, пишување и црковно пеење. Понекогаш учењето се комбинирало и со изучување на одреден занает. За учебници биле користени богослужбените книги Часослов, Апостол и Псалтир².

Со доаѓањето на Јоаким Крчовски³ за духовник и учител во Штип, некаде во втората половина на XVIII век, содржината на ќелијното училиште била надградена и со светски знаења. Освен читање и пишување, даскал Јаким, како што го викале штипјани, вовел нови предмети: Географија, Економија, Историја, Уметност итн. Во училиштето за негово време се опишувале и женските деца.

Нешто подоцна во штипско Ново Село, монахињите од женскиот манастир „Покров на св. Богородица“ формирале ќелијно училиште за девојчиња. Истото било направено и во старконачката црква „Св. Рангел (Арахангел)“. Тоа подоцна, во втората половина на XIX век, прераснало во основно заемно училиште за девојчиња во кое работела учителката Ефка Попдаова Милетиќ.⁴

Во етапите на движење на просветата во Штип познати се и „славјано-елинските“ училишта како преодна фаза во модернизацијата на школите. Тие покрај елементарно религиозниот карактер имале и световна содржина. Обуката во нив била на грчки јазик, на црковно-словенски, а понекогаш и на двата јазика заедно. Кон крајот на XVIII век во Штип среќаваме и приватни, општински или народни ќелијни училишта, во зависност од тоа кој ги плаќал трошоците за школување.

Од средината на XIX век старите „ќелијни училишта“ се заменети со така наречените „заемни основни училишта“ во кои се работело по методата на британските педагози д-р Андреј Бел (Dr Andrew Bell)⁵ и Џозеф Ланкастер (Joseph Lancaster)⁶, позната како Бел-Ланкестерска или заемна метода. Во нив еден учител обучувал по 50 па и повеќе деца, со тоа што тој работел со постарите ученици, а тие пак ги обучувале помалите.

2) Р. Валчева „Изграждане на новобългарската просвета и на възрожденската култура“ София, 2006 г.; Енциклопедия Британика, Българска енциклопедия, сп. Цариград, 2000, бр. 2.

3) Емил Георгиев, Люлка на старатацит.дело.

4) Ѓ. Иванов, Сърверна Македонија, стр. 395 и 360; А.П. Стоилов, Село Лешко, П.С. кн. XIV.

5) Bell, Andrew: An analysis of the experiment in education, made at Egmore, near Madras, London, 1807.

6) *The Lancasterian System of Education*, by Joseph Lancaster (1821)

На тој начин бил решен и проблемот со недостиг од учителски кадар, исто како што тоа го правеле сите европски земји.

Со доаѓањето на Јосиф Ковачев за учител во Штип завршила ерата на старовремето келијно образование. Со отворањето на првото педагошко училиште „Даскалоливницата“, во 1869 година започнува модерното време на штипското образование.⁷

Што променил Јосиф Ковачев?

1. Го укинал заемното училиште и раскрстил со средновековниот модел на обучување.
2. Го снабдил училиштето со нов инвентар и нагледни средства, по углед на модерните европски училишта.
3. Ја укинал поделбата на учениците по пол и бил силен приврзаник за образование на женските деца.
4. За првпат учениците ги поделил на класови според нивната возраст,

7) Ристо Кантарчиев, Јосиф Ковачев – основач на првите педагошки училишта во Македонија, Просветно дело, 1966; Периодическо списание на Българското книжовно дружество в София, кн. 58 (от годишнина XI - книжка 4). С., 1899, 691-692.

- со тоа станал основач на класните училишта.
5. Во основното образование за првпат ја вовел звучната односно нагледната метода која се користи и денес.
 6. За првпат воведува физичко образование во наставата и бил голем поборник на спортот. Турците тоа го сфатиле како воени подготовки и му забранувале изведување на гимнастика во училишниот двор.⁸
 7. Го основал првото училиште за учители, што во тоа време се викало „Даскалоливница“, со паралелки за свештеници, со тоа точно определил кој треба да го води воспитно-образовниот процес.
 8. Пишувал учебници со најновите европски методи на образование, го напишал првиот учебник по педагогија и првиот буквар по нагледна односно звучна метода.
 9. Формирал библиотека во училиштето, со којашто можеле да се користат и граѓаните, со тоа ги удрил темелите на библиотечната дејност во Штип.
 10. Формирал Неделно училиште што било претходница на Читалиштата. Тоа не било само училиште за описменување на возрасните, туку еден вид дом на културата. Во него биле изведувани музички настапи, драматизација по мотиви од народните песни или драматизација на народни приказни, одржувал предавања за младината и припадниците на еснафот.⁹
 11. Јосиф Ковачев е основач на фолклористиката во Штип. Уште пред да замине за учител во Гнилање, тој почнал да запишува народни песни, приказни и пословици, потоа во таа работа ги упатил и своите колеги. Собирачи на народно творештво по углед и задача на Јосиф Ковачев станале браќата Костенцеви¹⁰, Петар Чачаров, Ефрем Каранов, Иван Шандаров, а подоцна Панчо Михајлов и др. Некои од нив успеале собраното творештво и да го објават.

8) Периодическо списание ...

9) Автобиографични бележки, БИА, фонд 111, а.е. 369; Биографија на дарителите Екатерина и Јосиф Ковачови, Софија, 1936; Йордан Иванов, Северна Македонија, С.1906г.

10) Арсени Костенцев „СПОМЕНИ“, Изд. на Отеч. фронт, София, 1984 г.